

Werelden die opengaan

Joop Berding houdt zich al decennia bezig met leven en werk van de Joodse filosofe Hannah Arendt. Voor zijn nieuwe boek *De werelden van Hannah Arendt* heeft hij een enorme krachttoer verricht. Hij herlas haar hele werk, en legt op een boeiende manier uit hoe dit begrepen kan worden.

Na een lange onderwijs-carrière ging Joop Berding in oktober 2017 met pensioen. Daarna werd hij als auteur almaar actiever, zoals blijkt uit zijn eigen website. Ook het boek dat recent gepubliceerd werd, *De werelden van Hannah Arendt*, is een fraaie illustratie van Berdings studieuze energie. Hierin komen de belangrijkste werken van Arendt aan de orde, na een inleidend hoofdstuk met een beknopte biografie van Arendt. Ze worden in hun tijd en context geplaatst, en op hoofdlijnen samengevat. Ook besteedt Berding aan het eind van ieder hoofdstuk aandacht aan wat hij de 'lange lijnen' noemt: thema's die als rode draden door het oeuvre van Arendt lopen.

Voorbeelden hiervan zijn - als meeste fundamentele menselijke activiteiten - het denken, de wil en het oordelen. Verder is haar aandacht voor de positie van Joden een constante, evenals voor vluchtelingen in de wereld, voor het kwaad, voor pluraliteit en voor de Oudheid, met Socrates en Augustinus als grootste inspiratiebronnen. Vooral over dit laatste raakt Arendt nooit uitgedacht en uitgeschreven, en Berding laat via zijn lange lijnen mooi zien hoe zij zich daarin blijft ontwikkelen.

Er is in deze bundel ook aandacht voor het proefschrift van Hannah Arendt, dat zij wijdde aan het liefdesbegrip bij Augustinus. Berding heeft zich er doorheen geworsteld, zoals hij in zijn nawoord ruiterslijk toegeeft. Ook de complexe biografie die Arendt schreef over de Duitse Jodin Rahel Varnhagen krijgt een eigen hoofdstuk. Arendts promotor Karl Jaspers vond haar visie op Rahel liefdeloos, en kwam tot de stellingname dat dit boek eigenlijk meer gaat over Hannah Arendt zelf en haar jood-zijn.

Pareltje

Een pareltje uit dit boek is het korte, samen met Hanke Drop geschreven hoofdstuk over het essay *Wij vluchtelingen*, dat Arendt in 1943 publiceerde. Het is een zeer per-

soonlijke tekst. Arendt was vanwege het steeds verder oprukkende nazisme naar Amerika gevlucht, maar als stateloos burger had zij het daar niet gemakkelijk. Niettemin is haar essay uit die tijd heel direct en appellerend geschreven. Zo begint het als volgt: 'Allereerst stellen wij het niet op prijs om 'vluchtelingen' genoemd te worden. Wij noemen elkaar 'nieuwkomers' of 'immigranten'.' De ironie waarmee Arendt dit essay kruide werkt ook nu nog zeer krachtig. Berding toont zich een stuk kritischer met betrekking tot *Eichmann in Jeruzalem*, Arendts verslag van het beruchte proces van Rudolf Eichmann in 1961, waar ze met haar ironie behoorlijk uit de bocht is gevlogen.

Tegen het eind van haar leven sprak Arendt zich uit over de crises die zich in de Amerikaanse politiek van de jaren zeventig voordeden, zoals de leugens van Nixon inzake Watergate en de Vietnamoorlog. Berding trekt vandaaruit de lijn door naar het heden, met Trump als 'hogepriester van de leugen', die voor Nixon niet onderdoet. Hij laat mooi doorklinken dat hij Arendt bijvoorbeeld ook graag had willen horen over de bestorming van het Capitool begin dit jaar.

In een kort afsluitend hoofdstuk gaat de auteur dieper in op de betekenis van Arendt voor de wereld van vandaag, aan de hand van haar leraarschap. Arendt huldigde een vrij traditioneel, conservatief beeld van de leraar, dat zich laat karakteriseren als 'geven'. Als docente schonk Arendt haar studenten haar kennis en eruditie en de ruimte om zich een eigen oordeel te vormen. Naast denken en willen, hierboven al even genoemd, staat het menselijke oordelen immers centraal in haar filosofische gedachtegoed.

Berding verdient waardering voor zijn boek. Het vormt een monument voor een eigenzinnig denker, die een diepzinnig, divers en nog altijd aansprekend oeuvre naliet, waarin nog voldoende valt te ontdekken. Berdings boek is bij die ontdekkingstocht een welkome gids.

Non-fictie

De werelden van Hannah Arendt. Lange lijnen in leven en werk

Joop Berding

Boekscout,
€ 23,50